

FORN VÄNNEN

JOURNAL OF
SWEDISH ANTIQUARIAN
RESEARCH

Vattenståndet vid Birka på 900-talet

Lindqvist, Sune

Fornvännen 23, 118-120

http://kulturarvsdata.se/raa/fornvannen/html/1928_118

Ingår i: samlar.raa.se

undersökningar blivit gjorda av såväl ett par grunder som några gravar. Av intresse äro de inhägnade områden, vilka gränsa omedelbart intill husen eller på vilka dessa ligga. Å dem förekomma ej några gravar. Marken är där jämn och slät och utgör med största sannolikhet husens gårdsplaner, tun.

Som helhet utgör "Rönnerums fornby" ett märkligt och för vår kännedom om den forntida bebyggelsen på Öland särdeles viktigt dokument. I vad förhållande denna by och andra likartade fornlämningar i det inre av mellersta Öland stå till Ismantorps borg, är ett problem, som torde kunna inrangeras bland de mest intressanta i arkeologisk forskning på ön.

Mårten Stenberger.

Vattenståndet vid Birka på 900-talet.

I och för utarbetandet av en liten vägledning för besökande på Björkö (*Svenska Fornminnesplatser* nr 2) hade undertecknad år 1926 tillfälle att någon tid vistas på nämnda ö och att dit förlägga en kortare fältövning med studerande vid Stockholms högskola. Det visade sig då, att avröjningar inom grav-

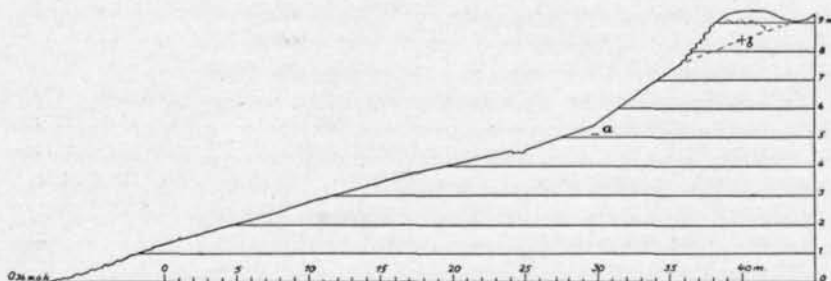

Fig. 67. Profil genom gravhög och strandslutningen på norra sidan om Borg, Björkö.

fältet söder om Borg under de närmast föregående åren utförts under ledning av konstnären GUNNAR HALLSTRÖM och antikvarien GUSTAF HALLSTRÖM icke blott med hänsyn till önskvärdheten att besökare skulle erhålla en bekvämare överblick av fornlämningarna, utan även med bestämt syfte att underlätta de hittills i så obetydlig omfattning utförda undersökningarna angående vattenståndet kring ön under Birkas tid. Ehuru tidens knapphet och övriga uppgifter icke tilläto oss utföra en så fullständig undersökning härav, som förhållandena medgiva och sakens vikt kräver, hade vi dock möjlighet att göra de smärre iakttagelser, som här nedan skola refereras.

Gravfältets nordligaste spets, mellan Borgs brantaste del och stranden, innehåller bl. a. en på strandslutningen anlagd hög med stort kärnröse. Genom

underminering av havsvågorna har högens nedersta parti rasat jämte en del av kärnröset. Den här som fig. 67 återgivna profilen är tagen genom detta röse vinkelrätt mot strandslutningen. På grund av den puckel, som det nedrasade, stenblandade materialet från högen bildar, ligger terasshaket vid rasbrantens underkant omkr. 0,3 m. högre än dess på ömse sidor uppmätta normalhöjd (*a*). Högfoten vinkelrätt ut från profilen ligger på ena sidan om *b* 0,3 m. högre, på den andra lika mycket lägre än horisontalstrecket i *b*. Till utgångspunkt för avvägningen användes Mälarens vattenyta, som denna dag (^{21/5} 1926) legat c:a 6 cm. över Mälarens medelvattenyta samma år, 420 cm. över sluss-tröskeln i Stockholm och 36 cm. ovan normalhavsytan. Punkten *a* (terasshaket) ligger 5,1 m. över förstnämnda yta eller 5,5 m. ö. h.

Närmast norr om beskrivna hög följa längs övre terrasskanten en mindre kulle, en treudd med ena sidan längs terrasskanten, en hästskoformig höjning (kombination av skadade högar?) och en större treudd, som med två spetsar når ut över terrasskanten. Markytan vid de yttersta bevarade stenarna låg vid den sydligare spetsen 6,61 m., vid den nordligare 5,86 m. samt vid den uppåt fastmarken vettande spetsen 8,61 m. över dagens vattenyta = 7,0 resp. 7,2 och 9,0 m. ö. h. Den sydvästra, näst lägsta spetsen är ofullständigt bevarad. Avståndet mellan treuddens spetsar är omkr. 15 m.

Oaktat en mycket tät, snårig vegetation omgav den väl bevarade nordändan av stadsvallen, gjordes även några mätningar och anteckningar vid denna för fastställandet av Birkatidens vattenyta så betydelsefulla punkt. Vallens synes icke vara tillkommen i och med stadsanläggningen, utan först åtskilligt senare, då stadsområdet redan hunnit omkransas av en god del av de i Hemlanden ingående gravhögar. Flera sådana synas vara inbyggda i Birkas stadsvall på samma sätt som ju flera äldre stenhus blivit inbyggda i Visby stadsmur. Birkavallen torde m. a. o. icke hava tillkommit förrän omkr. 900 eller under 900-talet, dit väl även de nyss behandlade högarna i utkanten av gravfältet på norra sidan Borg kunna antagas höra. Följa vi vallkrönet mot norr, här och var passerande en i valjen inbyggd hög, finna vi det längst i norr tillökas inåt staden från normal till dubbel bredd. Denna breddning kan icke motsvara någon före vallens tillkomst befintlig hög, men är möjligen åstadkommen genom förändring av en dylik. Breddningens överdel bildar en oval plåtå, 12 m. lång och något lägre än vallens närmaste parti av normal bredd. Den ger intryck av att vara en planering för en vaktpost, kanske ett vakttorn av trä. Norra ändan av denna plåtå befinner sig i ungefärligen rät linje med yttre tangenten till de längst ned mot stranden anlagda högarna inom den närmast utanför vallen belägna delen av gravfältet. Detta stärker möjligheten av den nyss framhållna eventualiteten, att den plåtåkrönta breddningen av vallen bildats genom omformning av en förut befintlig gravhög. Det visar ytterligare, att vi vid norra ändan av plåtån också befinna oss i strandkanten. Befästningsverkets avslutning (för så vitt vi endast räkna med dess av jord och sten formade delar) bildas av en endast 8 m. lång vallstump med starkt sluttande krön och stora, tydligen en gång av havsvågorna kringspolade stenar längst ut. Vid avvägning befanns marken vid dessa stenar ligga 5,08 m., foten av hö-

garna närmast utanför vallen mot stranden 6,92 m. och platan 8,36 m., allt ovan dagens Mälaryta eller resp. 5,4, 7,3 och 8,7 m. ö. h.

Nedre terrasshaket vid profilen fig. 67 låg, som vi minnas, vid praktiskt taget samma nivå som marken vid de frisköljda stenarna i stadsvallens nordända. Den nuvarande högvattens- och vegetationsgränsen låg i profilen $1\frac{1}{4}$ m. ovan dagens vattenstånd. Avståndet mellan hög- och lågvattensnivåerna i Mälaren äro än större. Anordningarna vid stadsvallens nordända liksom den äldsta Ramsundsbrons obetydliga östra brofäste (*Fornv.* 1914, sid. 208 ff.) ge intryck av att vara beräknade för vida oansenligare nivåväxlingar. Och årliga variationer av större mått behöva väl icke heller antagas ha förekommit, om vi frånsé rent extrema tillfällen, förrän Mälaren blivit avspärrad från Saltsjön. De nu refererade iakttagelserna torde sålunda finna sin naturligaste förklaring under förutsättning, att vattnet kring Björköen ännu omkr. 900 eller under 900-talet stod i av strömmar ohindrad förbindelse med Östersjön, att vattenytan ej undergick större fluktuationer än den senares samt i regel vid högvatten nådde intill den nivå, som i nutida mått motsvarar omkr. 5,5 m. över havsytan.

I Birka I, sid. 7 f. omtalar GUSTAF HALLSTRÖM ett eller möjligen två isolerade gravrösen på endast 3,5 m:s höjd över Mälarens lågvattenstånd 1912. Försävt jag rätt identifierat de bildningar, han därvid åsyftat, synes deras yttre form icke lämna tillräcklig garanti för, att de verkligen äro gravrösen. De böra därför tillsvidare lämnas utan avseende vid bedömandet av den här behandlade frågan.

Sune Lindqvist.

Litteratur och kritiker.

HARALD HANSSON, *Gotlands bronsålder*, akad. avhandl. Stockholm 1927 (Vitterhets Hist. och Ant. Akademiens handl. 37: 1) — 102 s. text, 42 s. tabeller, 41 avbildn. i text, 53 planscher med 199 avbildn., 3 kartor, pris 8 kr.

HANSSONS arbete är berättelsen om huru Gotland under loppet av bronsåldern svingar sig upp till en ledande maktställning i Östersjön. Utvecklingen på ön når sin glanstid under den yngre bronsåldern, då kulturen alltmer börjar frigöra sig från sitt tidigare beroende av det svenska fastlandet och Sydskandinavien för att i stället ansluta sig till den ostgermanska kulturkretsen, vars utveckling under ifrågavarande tid börjar framträda med allt större skärpa i det arkeologiska materialet. HANSSONS framställning av den gotländska kulturutvecklingen anknyter till KOSSINNAS undersökningar rörande den ostgermanska kulturen på kontinenten. Den kontinentalgermanska kulturen, som under den andra perioden av bronsåldern utbredd sig mot öster till Oder, överskrider under den tredje perioden nämnda flod och utbreder sig under loppet av den yngre bronsåldern över allt större delar av Osttyskland, varvid samtidigt kul-